

การบริหารจัดการโบราณสถานในวัดเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

Archaeological Sites within Temples Administration for Sustainability

¹พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม ²จารุพร อมรพงศ์ชัย และ ³อาภรณ์รัตน์ เลิศไพบรود

¹Phramaha Mongkholkhan Thitadhammo ²Jaruphon Amornpongchai
and ³Aponrat Lertpairaud

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Mongkholkhan09@gmail.com

Received December 25, 2020; Revised February 12, 2021; Accepted March 21, 2021

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้เพื่อทราบถึงแนวทางการบริหารจัดการโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในอาณาบริเวณวัดซึ่งถือได้ว่าโบราณสถานเป็นทรัพยากรล้ำค่าที่ผสมผสานมิติด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมความเป็นมาของชุมชนอันเป็นแหล่งเรียนรู้ในการสืบทอดรักษาสืบสานโบราณสถานเป็นมรดกที่สืบทอดไปถึงคนรุ่นต่อไปเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งกับชุมชน สังคมและประเทศชาติ การดำเนินงานใดๆก็ตามที่เกี่ยวกับโบราณสถานยังคงมีปัญหาเนื่องจากได้รับความสนใจไม่มาก ไม่มีการให้ความสนใจหรือให้ความสำคัญอย่างเพียงพอทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาพัฒนาและบริหารจัดการอย่างเหมาะสม

สำหรับการบริหารจัดการโบราณสถานส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้อยู่ในการดูแลของทางภาครัฐ คือ กรมศิลปากร จึงไม่อาจดำเนินการได้อย่างเต็มที่และทั่วถึงเพราะจำกัดอยู่เฉพาะ

¹ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ ดร., วิทยาลัยเทคโนโลยีพนมวันท์

³ อาจารย์ ดร., วิทยาลัยเทคโนโลยีพนมวันท์

โบราณสถานขนาดใหญ่และเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายเท่านั้น แต่โบราณสถานในวัดตามต่างจังหวัดซึ่งเป็นพื้นที่ทางไกลจึงอาจถูกละเลยและเริ่มมีความเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา หากไม่มีการบริหารจัดการ ทำนุบำรุง ตลอดจนพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้อันทรงคุณค่าที่แสดงถึงการเชื่อมโยงเรื่องราวอันน่าสนใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมและการค้นคว้าประวัติศาสตร์ ย่อมเป็นสิ่งที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

คำสำคัญ : การบริหารจัดการ, โบราณสถาน, ความยั่งยืน

Abstract

The objective of this study was to find out the guidelines of archaeological sites located within the temples. Archaeological sites were precious resources combination of historical and cultural of local community dimensions of which were learning sources. To conserve archaeological sites as heritage for the next generations to be their benefits of community society and country level. All operation problems related to archaeological sites still existed due to lack of interest, being considered as immaterial and inappropriate knowledge in developing and managing.

The administration of archaeological sites mostly were under the supervision of the government sector which was Fine Art Department. The administration was not fully covered but limited only to big scale and well-known archaeological sites. The archaeological sites in up-country where located far away would be ignored and became deteriorated over time. It would be unfavorable if there was lack of good administration to maintain and develop to be worth learning source linking original culture and for further history research.

The administration of archaeological sites should have guidelines for conservation and development in term of physical as appropriated which was the administration to create benefit in education and benefit to communities such as to maintain and develop to link the relationship of community background and present way of life with variety of history heritage i.e. archaeological sites within

temples contained plates and bowls utensil jewelry and tools which were arts items shown the wisdom, knowledge, belief, tradition and culture practiced continuously from the past. That was the reflection to see the story via the relationship of those archaeological sites and archaeological materials. They deserved to be considered significant for the joint administration among abbots, local communities and local administrative organization for sustainability

Keywords : Administration, Archaeological sites, Sustainability

บทนำ

การบริหารจัดการโบราณสถานในวัดเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่มีมนุษย์ใช้สติปัญญา และความรู้ความสามารถในการสร้างขึ้น เมื่อตกทอดเป็นมรดกมาถึงคนรุ่นปัจจุบันก็กลายเป็นโบราณสถาน ที่แสดงหลักฐานประวัติศาสตร์ บอกความเป็นมาของบรรพบุรุษที่อยู่ในสังคมระดับต่าง ๆ ตั้งแต่กลุ่มชนขนาดเล็กจนถึงหมู่บ้านจนขยายใหญ่ขึ้นเป็นเมือง อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของผู้สร้าง สถาปัตยกรรมสมัยก่อน เช่น การก่ออิฐในการสร้าง การตกแต่ง ลวดลายปูนปั้น ภาพวาด และการประดับตกแต่งสมัยโบราณที่ต้องอาศัยความชำนาญและภูมิปัญญา จึงกล่าวได้ว่า โบราณสถาน นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าและเป็นเสมือนการเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน จึงเป็นหน้าที่ของคนรุ่นเราและรุ่นต่อไป การ "อนุรักษ์" และการจัดการที่เป็นระบบมีมาตรฐาน สามารถที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี (พิสิฐ เจริญวงศ์, 2550: 21.)

การอนุรักษ์ในระยะแรกทำกันในวงจำกัด มีการอนุรักษ์เฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขาดการมองเป็นภาพรวมมักเป็นการอนุรักษ์ที่เน้นด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ต่อมาเกิดแนวความคิดการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการวางผังเมือง เนื่องจากสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และได้รับการอนุรักษ์มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเมือง และเป็นองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมือง ดังนั้นการอนุรักษ์จึงเป็นการมองภาพรวมในลักษณะการอนุรักษ์ทั้งเมือง โดยเน้นการสงวนรักษาปรับปรุงให้คงสภาพเดิม และให้พื้นที่หรือบริเวณที่ทำการอนุรักษ์มีชีวิตชีวาอยู่ได้ โดยไม่กระทบหรือขัดกับสภาพทางสังคมเศรษฐกิจที่ดำเนินไปในปัจจุบัน แนวคิดและวิธีปฏิบัติในการจัดการทรัพยากร

ทางโบราณคดีมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์สรวงทรัพย์ากรเอาไว้ไม่ให้เสียหายหรือสูญหายไปแต่ก็มีการประยุกต์ใช้ประโยชน์ของโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจผ่านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมากขึ้นซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบแผนในการจัดการอย่างรวดเร็วแต่แท้จริงแล้วส่วนที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลยในระยะหลายสิบปีที่ผ่านมา ก็คือยังเป็นการจัดการแบบรวมศูนย์โดยหน่วยราชการส่วนกลางที่มีอำนาจตามกฎหมายที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่โบราณสถาน แต่ทว่าปัญหาการกระทำหลายอย่างของมนุษย์ เช่น การพยายามเข้าไปบุกรุกโบราณสถาน การลักลอบขุดโบราณสถานเพื่อหาโบราณวัตถุหรือการจงใจบดบัง เช่น ถมดินปิดทับเนินโบราณสถาน การตั้งป้ายโฆษณาบดบัง ล้วนเป็นการทำลายหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่ไม่สามารถกลับคืนมาได้ (วรพต ลือเลิศ, 2561: 959-966.) สงฆ์นัก และอาจกลายเป็นสาเหตุใหญ่ อันนำพาและส่งผลเสียหายถึงความทรุดโทรมเสื่อมสลายของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในภายหน้าอีกด้วย (พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธิธาดาโร), 2557: บทคัดย่อ)

วัดที่มีโบราณสถาน จึงเป็นที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ เพราะมีพุทธศิลป์เป็นแหล่งจูงใจ พุทธศิลป์เป็นทัศนูปกรณ์ในการสอนธรรมะได้ดี ฉะนั้นเมื่อศึกษาความหมายของพุทธศิลป์ให้ลึกซึ้งลงไปแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องของธรรมะทั้งสิ้น จึงเห็นว่าการอนุรักษ์ไว้นั้นมีคุณค่าทางการดำรงพระพุทธศาสนาไว้ และเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย และยังเป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของชาติดีขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้วัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่า เพราะเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรม มีทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพียงแต่จะถ่ายทอดออกไปได้อย่างไร ถ้าเราไปแยกส่วน ไม่ได้มองอย่างต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผล เราก็จะทำได้เพียงแค่มาวัดเพื่อถ่ายรูปสวยงาม การบริหารจัดการด้านแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและมรดกวัฒนธรรมควรเป็นเรื่องที่มีหลักประสมประสานกันหลายรูปแบบ รวมทั้งการบริหารทางธุรกิจ การจัดการรักษาสถานที่ซึ่งเป็นมรดก การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อุตสาหกรรมด้านขนส่ง โบราณคดี พิพิธภัณฑ์ศิลปะที่มองเห็นสัมผัสได้ และผลผลิตต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวในวัดแม้กระทั่งในพระอารามหลวงยังมีข้อจำกัดอยู่มากพอสมควร ทั้งด้านกายภาพ ด้านนโยบาย ด้านการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม (พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมืองเส, 2553: บทนำ)

ปัจจุบันการดำเนินงานเกี่ยวกับโบราณสถานในวัดทั่วประเทศมีแนวโน้มทุบทำลาย โบราณสถานสำคัญๆ อาทิ โบสถ์ กุฏิ เจดีย์และสิ่งปลูกสร้างที่เป็นโบราณสถานเพิ่มสูงขึ้น ทั้งที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานตาม พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน โดยที่ไม่ตั้งใจและต้องการทำทุบทำลาย ซึ่งวัดส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าโบสถ์ หรือว่ากุฏิหลังเก่าคับแคบเล็กเกินไป เจ้าอาวาสจึงสั่งให้ทุบทำลายโบราณสถาน เพื่อปรับปรุงและบูรณะวัดให้ใหญ่โตมีความทันสมัยเหมือนกับวัดอื่น ๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวสวนทางกับกรมศิลปากรที่ต้องอนุรักษ์และดูแลโบราณสถาน ต้องยอมรับว่าปัจจุบันมีการแจ้งความดำเนินคดีกับวัดหลายแห่งกรณีปรับปรุงและบูรณะวัดโดยทุบทำลายโบราณสถาน ดังนั้น คิดว่าต้องเข้าแก้ปัญหาเรื่องนี้อย่างจริงจังเพื่อไม่ให้เกิดคดีความเพิ่มมากขึ้น โดยมอบหมายให้สำนักศิลปากรทำงานเชิงรุกมากขึ้น เพราะที่ผ่านมาการทำงานของกรมศิลปากรล่าช้ากว่าวัด เข้าไปพบหรือว่าตรวจสอบต่อเมื่อร้อนแล้ว และพบว่าหลายวัดที่โบราณสถานถูกทำลาย เพราะเป็นเจ้าอาวาสใหม่จึงทำอะไรตามอำเภอใจ และ ไม่รู้ว่าสิ่งปลูกสร้างดังกล่าวมีความสำคัญอย่างไร (โสมสุดา ลียะวนิช, ออนไลน์, สืบค้น 16 มิ.ย. 2554)

ดังนั้นจึงควรสนับสนุนให้มีการขยายความรู้ความเข้าใจกับวัดต่างๆในเรื่องการพัฒนาวัดต้องคำนึงถึงขอบเขตของการอนุรักษ์อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยตัวผู้นำสงฆ์ก็คือเจ้าอาวาสมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับการบริหารวัดในด้านการบริหารจัดการโบราณสถานในวัดเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหวังว่าจะได้ตระหนักถึงปัญหาทางด้านความรู้การบริหารวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในพื้นที่เพื่อเป็นการท่องเที่ยวของท้องถิ่น ซึ่งวัดที่มีการบริหารจัดการโบราณสถานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมีอยู่หลายแห่ง และโบราณสถานบางแห่งที่มีอายุยาวนานสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวของประชาชนผู้ที่ชื่นชอบและสนใจ อีกทั้งวัดเป็นศาสนสถานที่มีมีความใกล้ชิดกับประชาชนการบริหารวัดอย่างเป็นระเบียบจะส่งผลให้ร่มรื่นน่าอยู่น่าเข้าไปประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน การกระทำใดๆที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพต่อโบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องหรือการบูรณะการปฏิสังขรณ์โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานจะต้องเป็นไปเพื่อการรักษาคุณค่าและความเป็นของแท้ไว้ เช่น รูปแบบ วัสดุ ฝีมือช่างและสภาพโดยรอบ จึงควรเลือกวิธีการอนุรักษ์ด้วยวิธีการป้องกันการเสื่อมสภาพแม้แต่การแก้ไขเปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานที่นั้นหมดคุณค่าได้ แต่ทว่าการบริหารจัดการโบราณสถานภายในวัดยังขาดแนวทางการ

บริหารที่เป็นรูปธรรมสามารถเชื่อมโยงมิติประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตในท้องถิ่นเข้าด้วยกันผ่าน การบริหารจัดการร่วมกันทั้ง วัด ประชาชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องที่พร้อมให้ความ ร่วมมือ

แนวทางของการบริหารจัดการวัด

การทำความเข้าใจเบื้องต้นสำหรับแนวทางในการบริหารจัดการในวัดจะเกี่ยวข้องกับการปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ใน วัดเป็นบุคลากรหลักที่จะช่วยกันบริหารจัดการดูแลวัดให้เป็นไปด้วยความเป็นระเบียบ เรียบร้อย การบริหารวัดในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้รูปแบบของการบริหารที่ยึด หลักของพระธรรมและพระวินัยเป็นเบื้องต้น พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดนั้นจะยึดหลักของพระธรรม วินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เป็นหลักแห่งการอยู่ร่วมกัน การบริหารในสมัยพุทธกาลจึงเป็น การบริหารแบบธรรมาธิปไตย แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป สรรพสิ่งก็เปลี่ยนแปลงตาม ปัจจุบันสังคมได้ เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะแห่งเวลาภายใต้การเปลี่ยนแปลงของวัตถุ จิตใจของคนก็ เปลี่ยนตาม วัดในยุคปัจจุบันนี้มีความเกี่ยวเนื่องทางด้านสังคมเป็นอย่างมากด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะความเกี่ยวเนื่องทางด้านจิตวิญญาณ การบริหารวัดจึงต้องปรับเปลี่ยน ระบบรูปแบบเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แม้แต่การนำเสนอหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ต้องเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการเพื่อให้ ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการอยู่ที่การลงมือปฏิบัติจริง ในตอนนี้จึงขอเสนอ หลักการบริหารจัดการวัดสมัยใหม่นั้นจะต้องประกอบด้วยหลักการดังต่อไปนี้ คือ

1. การสร้างค่านิยม (Shared Values) ได้แก่ การสร้างฉันทะให้เกิด ทั้งแก่ผู้บริหาร เองด้วย และผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารจัดการนั้นด้วย เพื่อให้เกิดแนวคิดและการ ประพฤติปฏิบัติเป็นไปในทางระบบ แบบแผนที่ได้วางไว้ เพื่อการบริหารจัดการวัดจะได้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด
2. จัดโครงสร้าง (Structure) ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสม เป็นไปตามเป้าหมาย หรือจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วน หนึ่งในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหารจัดการวัด

3. จัดระบบงาน (Systems) ได้แก่ การวางหลักการบริหารจัดการต่าง ๆ ที่อยู่ในวัด ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบ เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงาน และเป็นการง่ายแก่การตรวจสอบ

4. จัดกิจกรรม (Style) ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารจัดการ เป็นไปทั้งในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

5. บุคลากร (Staff) ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้อยู่อาศัยในวัดนั้น ๆ การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถเป็นสิ่งที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานจะสำเร็จหรือไม่ส่วนนี้ นับว่าเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้นควรเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสมกับงาน

6. เสริมทักษะ (Skills) ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

7. กลยุทธ์ (Strategy) ได้แก่ วิธีการหรือกลวิธีที่เลือกใช้ในการบริหารจัดการนั้น ระบบ รูปแบบ ต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่าง ๆ ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม

จากตัวแบบในการบริหารจัดการข้างต้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบันเพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้นก็เพราะนักบริหารมีเทคนิคและวิธีการทำงานไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการบริหาร การบริหารวัดทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้ และทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ (Wikipedia The Free Encyclopedia. McKinsey 7s Framework. [online]. [March 16. 2020].)

สำหรับการบริหารงานของวัดมีความสำคัญในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์สามเณรมีความรู้มีความสามารถ ทำให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให้วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐไปสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกที่วัดเป็นของชุมชน ทำให้วัดเป็นศูนย์การศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบนันทนาการของประชาชน (พระศรีปริยัติโมลี (พระมหาสมชัย กุศลจิตโต), 2543: 101.) ด้วยเหตุนี้การบริหารวัดในปัจจุบันจึงได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆและสังคมโดยรอบ เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามความหมายของมันเองที่ว่า “การปกครอง” คือ การดูแลรักษา

หมู่คณะและการดำเนินงานหรือการจัดการ กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้น ๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ โดยการนำแนวทางบริหารจัดการสมัยใหม่มาใช้ปฏิบัติข้อสำคัญคือการลงมือทำอย่างจริงจังจึงจะสามารถทำให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบตามจุดประสงค์ที่ได้วางเอาไว้มาใช้ในการบริหารวัด เพื่อสามารถสร้างสังคมสงฆ์ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สามารถสร้างวัดให้เป็นส่วนหนึ่งในการชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องแก่สังคมอีกทั้งทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และ การบริหารวัดที่มีประสิทธิภาพจะมีความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรซึ่งรวมถึงโบราณสถานด้วย ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (ประเวศ วะสี, 2539: 119)

แนวทางการบริหารจัดการโบราณสถานในวัดอย่างยั่งยืน

ความสำคัญของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการโบราณสถาน เมื่อกล่าวถึงเจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการ ก็คือผู้ที่ปกครองและดูแลวัด เจ้าอาวาสในฐานะผู้ปกครองดูแลและเป็นผู้แทนของวัด มีบทบาทและภารกิจในการบริหารวัดในฐานะพระสังฆาธิการจึงต้องรับภาระการบริหารจัดการวัดให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและตรงตามวัตถุประสงค์แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่2) พ.ศ.2535 และกฎเณรสมาคม โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย (พระครูสิริอาภากร อัมภา, 2550: บทคัดย่อ) ส่วนการปกครองบุคลากรภายในวัดที่นอกเหนือจากภิกษุสงฆ์ สามเณร ซึ่งได้แก่ศิษย์วัด แม่ชี คนงาน รวมทั้งฆราวาสผู้อาศัยในวัดคนอื่น ๆ เจ้าอาวาสจะมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัดและกระจายอำนาจหน้าที่เพื่อช่วยกันดูแลและพัฒนาวัดบุคลากรทั้งหมดที่มีอยู่ภายในวัด รวมทั้งคณะกรรมการบริหารวัด ล้วนมีความสำคัญ เพราะต่างก็มีส่วนรับผิดชอบต่อกิจการของวัด และมีส่วนทำให้วัดก้าวหน้าหรือตกต่ำได้เช่นกัน แต่หากช่วยกันบริหารวัด โดยปฏิบัติตามระเบียบที่วางไว้ หมั่นรักษาหรือเกี่ยวกับกิจการของวัดเพื่อปรับให้เข้ากับความต้องการของส่วนรวมก็จะทำให้ภารกิจของวัดประสบความสำเร็จได้ โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัด ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (กรมการศาสนา, 2540: คำนำ) เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด อนุรักษ์โบราณสถาน จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดีปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่

หรือพำนักรออาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่นคงของวัด การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยคุณประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชน สังคม และการอนุรักษ์โบราณสถาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการอย่างมีระเบียบและต้องการทำอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เปิดโอกาสให้มีการระดมสมอง ความคิด ความสร้างสรรค์ของคนในชุมชนเพื่อนำไปแก้ไขปัญหา และพัฒนาเชิงสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพของผู้เกี่ยวข้องเพื่อสร้างให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพและอนุรักษ์โบราณสถานทางประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วมของชุมชน (ตรีคม พรหมมาบุญ, ศิริพร เกตุสระน้อย และ สิริลักษณ์ วนพร, 2562: 97-104)

ความสำคัญของประชาชนในท้องถิ่น ในส่วนนี้จะเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโบราณสถานให้กับประชาชนซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการร่วมกันทั้งการบริหารจัดการรวมถึงการอนุรักษ์และดูแลโบราณสถานในวัด โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจทางวิชาการและการศึกษาโบราณสถานแต่ละแห่ง รวมถึงสร้างความเข้าใจและความตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ของโบราณสถานในวัด ด้วยการใช้กิจกรรมสำหรับการให้ความรู้พื้นฐานในการดำเนินการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่นหรือภายในชุมชน เช่น จัดทำโครงการหรือกิจกรรมการจัดประชุม จัดสัมมนา หรือจัดเวทีเสวนาโดยให้คนในท้องถิ่นและประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันในการทำกิจกรรมหรือการทำสื่อประชาสัมพันธ์ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานในวัดที่มีอยู่ท้องถิ่น รวมถึงกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดทำโครงการปรับปรุงป้ายสื่อความหมายโบราณสถาน การจัดทำโครงการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างท้องถิ่นในด้านการดูแลโบราณสถาน การจัดทำโครงการสร้างเครือข่ายฐานข้อมูลโบราณสถานโบราณวัตถุ การจัดตั้งชมรมหรือกลุ่มสมาชิกเพื่อดูแลรักษาโบราณสถานที่มีอยู่ในวัดโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อาทิเช่น การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการโบราณสถาน การมีส่วนร่วมการติดตามและประเมินผลในการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จากนั้นพัฒนาไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการโบราณสถานและโบราณวัตถุแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันประกอบไปด้วย 4 แผน ดังนี้

แผนการพัฒนาศักยภาพในการดึงดูดด้านการท่องเที่ยว แผนการจัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก แผนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น แผนการพัฒนาศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวซึ่งเป็นแหล่งงบประมาณในการพัฒนาการบริหารจัดการโบราณสถานในทุกๆด้าน (นิสา พิมพ์เศษ, 2554: 158)

ความสำคัญของหน่วยงานภาครัฐ ในส่วนนี้มุ่งถึงหน่วยงานระดับท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ควรมีส่วนร่วมสนับสนุนการบริหารจัดการโบราณสถานในวัด อาทิเช่น ควรจัดสรรทุนสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่นได้ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมารวมถึงความสำคัญด้านต่างๆ ของโบราณสถานซึ่งเนื้อหาสาระในการการวิจัยที่ได้สามารถนำไปต่อยอดในการใช้ประโยชน์ในการพัฒนาโบราณสถานต่อไปได้ ในส่วนของสถาบันการศึกษาในระดับต่างๆควรส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษาให้เข้ามาศึกษาโบราณสถานอันเกี่ยวโยงถึงประวัติศาสตร์และธรรมเนียมประเพณีที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นผ่านการวิจัยเพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ รวมถึงการมีแนวทางการบริหารจัดการโบราณสถานที่มีแนวทางหลากหลายที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง สำหรับการขับเคลื่อนการบริหารจัดการในประเด็นดังกล่าวข้างต้นนั้นเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมจึงขอเสนอว่าควรจัดระบบของจุดเริ่มต้นของการทำงานไว้ดังนี้

1. สำรวจ (Research) ได้แก่ การหาข้อมูลในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารโครงสร้าง หรือแม้แต่ข้อมูลทางบุคลากร การมีข้อมูลที่เพียบพร้อมในด้านต่าง ๆ นั้น จะทำให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบ

2. การสื่อสาร (Communication) ได้แก่ การนำเสนอและการรับข้อมูลจากส่วนต่าง ๆ การนำเสนอจะต้องชัดเจนมีประสิทธิภาพใช้ชักจูง การรับข้อมูลก็ต้องเลือกรับข้อมูลที่มีประโยชน์ การสื่อสารในรูปแบบของการบริหารจัดการนั้น จึงต้องอาศัยข้อมูลที่ได้จากการสำรวจในเบื้องต้น

3. การวางแผน (Action Planning) ได้แก่ การกำหนดทฤษฎีการกระทำหรือเชิงปฏิบัติ ภาคปฏิบัติในทางการบริหารนั้นจะต้องสอดคล้องกับทฤษฎี การวางแผนจึงเป็นส่วนสำคัญในการสร้างรูปแบบของการปฏิบัติจริง

4. การประเมินผล (Evaluation) ได้แก่ การสรุปผลของการบริหารจัดการ ในส่วนของการประเมินผลนี้ จะทำให้เราได้ทราบถึงข้อผิดพลาด และจุดที่ควรแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และส่งเสริมข้อที่ได้ให้ผลดีอยู่แล้ว เพื่อการบริหารที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (กรมการศาสนา, 2546: 46 - 48)

บทสรุป

โบราณสถานเปรียบได้ว่าเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สำคัญของแต่ละท้องถิ่นที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษอันเป็นแหล่งความรู้ทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า การอนุรักษ์ คຸ້ມครอง ดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุถือเป็นเรื่องสำคัญที่ประชาชนและหน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการปกป้องมรดกดังกล่าวให้คงอยู่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนไทยทั้งชาติ นอกจากนี้การให้อำนาจหน้าที่ของฝ่ายสงฆ์ในการมีหน้าที่จัดการอนุรักษ์โบราณสถานในวัดแล้วยังมีหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนอย่างมากคือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการและอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นศาสนสมบัติของวัดเช่นกัน หากมีการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมสำหรับมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นแกนสำคัญของสังคมในแต่ละท้องถิ่นซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่สอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานดังจะเห็นความสัมพันธ์ดังกล่าวได้จากขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่สะท้อนผ่านการดำรงชีวิต พฤติกรรมการดำเนินชีวิต หรือแม้กระทั่งการเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องแต่งกายที่เป็นแบบเฉพาะที่ไม่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป

สำหรับโบราณสถานภายในวัดดังที่ผู้เขียนมุ่งประเด็นนั้นสามารถพบได้หลากหลาย อาทิเช่น พระอุโบสถที่เป็นโบราณสถานอายุเป็นหลายร้อยปี ภาพเขียนพระอุโบสถ และแม้แต่โบราณวัตถุที่ขุดพบในบริเวณวัด เจ้าอาวาสย่อมมีหน้าที่ในการคຸ້ມครองดูแลและบริหารจัดการทั้งที่มีการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานและยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนก็ตาม สำหรับประเด็นที่น่าสนใจและยังต้องให้ความสำคัญคือการบริหารจัดการที่อาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งตามมาเนื่องจากการขาดความชัดเจนทั้งด้านกฎหมายและการบริหารจัดการ เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณโดยรอบของโบราณสถานที่ต้องมีความเข้มข้นในการมีส่วนร่วม และประชาชนต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการและอนุรักษ์โบราณสถานอย่างเพียงพออันเป็นอุปสรรคสำคัญที่มักจะเกิดขึ้นอยู่เสมอและยังไม่สามารถทำให้เกิดความยั่งยืนได้

แนวทางการบริหารจัดการโบราณสถานในวัดเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นจะต้องอาศัยทั้งหลักการบริหารจัดการและหลักการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวกับ

การบริหารจัดการโบราณสถาน การมีส่วนร่วมการติดตามและประเมินผลในการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ มีการวางแผนให้ครอบคลุมกับการพัฒนาในมิติต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยผ่านกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจตามกฎหมาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนและประชาชนในพื้นที่รวมถึงวัดในฐานะเป็นเจ้าของพื้นที่โบราณสถาน จะต้องร่วมกันสร้างกระบวนการส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันในการบริหารจัดการโบราณสถานที่ได้ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ท้องถิ่นและของชาติสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา, (2540). “คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา”, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมการศาสนา, (2546) วัดพัฒนา 46, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา
- กรมการศาสนา, (2542). คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนา.
- ประเวศ วะสี, (2539). “พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม” ในหลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาพัฒนาการศรัทธา.
- พิสิฐ เจริญวงศ์, (2550). การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ, กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- พระศรีปริยัติโมลี (พระมหาสมชัย กุศลจิตโต), (2543) การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์, กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์.
- นางโสมสุตา ลียะวณิช, (2553). อธิปไตยศิลปการ เปิดเผยข้อมูลในหนังสือพิมพ์ข่าวสด, สืบค้นจาก www.lockfinger.com, (เมื่อวันที่ 16 มิ.ย. 2554).
- Wikipedia The Free Encyclopedia. **McKinsey 7s Framework**. [online]. Source : https://en.wikipedia.org/wiki/McKinsey_7S_Framework. [March 16. 2020].